

„LETVM NON OMNIA FINIT”

Vechi de peste o jumătate de veac și, în ciuda acestei „vechimi”, ireproșabile, relațiile mele cu I. Fischer mă îndreptățesc să știu despre el o seamă de lucruri pe care le cred utile obștii noastre filologice de azi. Numai asupra lor va stărui articolul de față.

Către sfârșitul deceniului al cincilea din veacul trecut, când încă se putea scrie, fără riscuri, în limbile franceză sau germană, una din râvnele acute ale lui I. Fischer era aceea a unui savant *avant la lettre*: să facă lumină, din punctul de vedere al criticii de text, asupra unui fragment obscur, cum sunt atâtea, din romanul *Satiricon* de Petronius. Să-i zică *Sur un passage de Pétrone* sau *Zu einer Petroniusstelle*? Întrebarea, ca atare, și dificultățile de a-i găsi un răspuns convenabil m-au obsadat vreme îndelungată. Am aflat acest răspuns în ziua când am descoperit, în ființa interioară a colegului meu, o receptivitate deschisă către toate artele, către muzică în special, cum dovedește obsesia de a-și organiza enunțurile potrivit cu „buna sunare” a cuvintelor.

I. Fischer era un iubitor împătimit și un desăvârșit cuprinzător al muzicii clasice, pe care o asculta clădind, vorba Poetului, „temple în auz”, nu în sălile de concert, ci la el acasă, unde avea o discotecă de invidiat, înconjurată și mănuită de stăpânul ei cu un fel de evlavie. În timpul studenției noastre și mai târziu, în anii mei „de București” (1949–1952), nu l-am văzut niciodată la un concert simfonic. Ca să ascultîi brandenburgicele lui Bach, ai nevoie de ceea ce Tudor Vianu numea „apele lustrale” ale singurătății. O singurătate copleșită de „prezența” compozitorului.

Nu mă voi referi, *hic et nunc*, la activitatea de clasicist a colegului meu, caracterizată printr-o incomparabilă competență, dublată de o dăruire și de o îndârjire pilduitoare. De altfel, lui i-am închinat, când a împlinit vârsta de 75 de ani, articolul omagial *Laudă limbii latine*, publicat în revista „Limbă și literatură” (vol. I, 1999). Mai puțin cunoscută, dar vrednică în cel mai înalt grad de luare-aminte, este rodnică trudă didactică a lui I. Fischer. Autorul lui preferat era Plautus, din a cărui operă s-au inspirat numeroși autori dramatici din Europa și din lumea întreagă. Afecțiunea intelectuală (și nu numai atât) față de Plautus era atât de pronunțată, încât nu cred că au rămas crâmpie, măcar, din vreo comedie păstrată, care să nu fi fost interpretate în seminarii. Interpretările se făceau în spiritul generos al erudiției utile, cu efect imediat, de natură lingvistică și mai cu seamă filologică, în sensul cel mai cuprinzător al cuvântului. În toate aceste direcții, opera lui Plaut oferă un câmp vast de „alinare” a tuturor veleităților. Critica de text, fonetica și gramatica istorică, lexicul latinesc privit, de asemenea, totdeauna istoric,

cuvintele moștenite și perechile lor neologice, accentul și accentologia; pe lângă acestea toate, trimiterile literare, necesare și posibile, asigurau comentariului exhaustiv al profesorului un prestigiu și un succes imediat și de lungă durată. Se adăugau cunoștințele profunde de versificație, mergând până la scandarea corectă a versurilor iambice și trohaice în toate „variantele” lor, ceea ce reprezintă, fără nici urmă de îndoială, o performanță sui-generis, pe care alții, ca să nu... greșescă, o evită. Interesul față de orele dedicate interpretărilor din Plautus era, printre studenți, enorm, iar destinderea care urma se vădea întotdeauna voioasă și bogată în făgăduinți.

I. Fischer a fost și editor, unul din cei mai de seamă pe care i-am avut. Las la o parte ediția Anton Pann, desăvârșită în 1963 și publicată la EPL, în trei volume, pregătită „în etape”, începând cu articolul elaborat în colaborare cu B. Cazacu cu titlul *Neologisme în scrierile lui Anton Pann*, tipărit la EA în 1956 (*Contribuții la istoria limbii române literare*, I); las la o parte toate acestea, deși ediția nu este numai a unui lingvist, ci, în primul rând, a unui filolog reductabil. Ediția Gr. Alexandrescu, *Opere* (I), apărută la ESPLA în 1957, constituie o bijuterie a filologiei românești din toate timpurile, comparabilă, din multe puncte de vedere, doar cu *Țiganiada* lui I. Budai-Deleanu, editată în 1974, de Florea Fugariu, la Editura Minerva. Repet o idee, pe care nu am dus-o încă la capăt : cele 200 de pagini de comentarii sunt săvârșite, cu osârdie și har, nu numai de un eminent lingvist, ci de un filolog, căruia nu-i lipsește, ci, dimpotrivă, îi prisosește informația literară. „Harul” editorului învăluie erudiția în veșminte totdeauna agreabile, iar cititorul avizat al poeziilor lui Gr. Alexandrescu și al comentariilor lui I. Fischer este cuprins, treptat, de o satisfacție, de o bucurie care nu îl părăsește curând. Este bucuria pe care ne-o prilejuiește lucrul bine întocmit și inteligent chivernisit, înainte de a fi oferit cititorului. Prin această latură a întreprinderilor sale, I. Fischer își mărturisește, mijlocit, respectul și prețuirea față de obștea beneficiarilor săi. Lucru neobișnuit; oricum, rar întâlnit, în lumea noastră, fără rost grăbită.

Apropiindu-mă de sfârșitul însemnărilor mele, mă gândesc, tot mai intens, la om enia acestui neasemuit filolog, pe care am resimțit-o manifestându-se, mai întâi, asupra-mi. Într-adevăr, numirea mea, vremelnică, la Catedra de filologie clasică a Universității din București, din februarie 1949 până în iunie 1952, se datorește lentei dar viguroasei „presiuni” exercitate de I. Fischer. Așa gândea el că e bine, iar gândul lui, o dată încheșat, nu-l putea zăgăzui nimeni. După nici patru ani, am fost îndepărtați, în aceeași zi (20 iunie 1952), de la Universitatea din București: el, pentru o vreme; eu, pentru totdeauna.

În răstimpul de aproape patru ani cât am fost, a doua oară, colegi, a survenit o împrejurare – între multe altele de același soi – pe care nu o pot lăsa nepovestită, pentru că riscă să intre în uitare și ar fi păcat. Cu mai bine de jumătate de veac în urmă, era studentă la secția de română a Facultății de Filologie din București nepoata unui ilustru medic român, profesorul Theodor Burghel. Pe studentă o chema Dina, Dina Burghel, înzestrată cu mari îndemânări spirituale, distinsă, fără

ostentație, și frumoasă, fără podoabe. Împutănată, de pe atunci, de o boală necruțătoare, era cunoscută lui I. Fischer, care dorea din tot sufletul să-i fie cu priință. A gândit o soluție convenabilă „părților”, într-un răgaz destul de scurt. Studenta va elabora, sub directa lui îndrumare, un articol pentru revista „Cum vorbim”, care apărea la București, sub direcția lui Al. Graur. Zis și făcut. De-a lungul câtorva „ședințe”, poate dinadins târăgănate, fata a uitat de suferință ; am văzut-o chiar zâmbind, cucerită de sporul trudei sale. Articolul s-a încheiat, s-a publicat ; fata a murit. Dar zâmbetul, zâmbetul..., el a rămas : pricinuitoarea lui a fost I. Fischer. Mă gândesc, și astăzi, cu o simțire ciudată la această „colaborare” sui-generis, pe care numai un OM cu sufletul îmbibat de discreție era în stare s-o întrezărească și s-o pună la cale.

Una din poeziile lui Tudor Arghezi se cheamă *Oseminte pierdute*, fiind alcătuită din distihuri iambice. Fie-mi îngăduit, de dragul „ideii”, să înlocuiesc, într-unul din versuri, ultimul cuvânt, adverbul de timp „ieri” tot printr-un monosilab, pronumele în nominativ al persoanei a doua, „tu”. Iată cum ar suna, în această situație, versul : *Știiți voi ce vorbă este vorba „tu”?* Îndreptată către I. Fischer, întrebarea ar primi un răspuns negativ: Nu, nu știm ce fel de vorbă este vorba „tu”. Sau, chiar dacă știm, o păstrăm pentru imediata noastră apropiere... În mai bine de jumătate de veac, nu l-am auzit pe I. Fischer niciodată rostind vorba „tu”. Într-un context convenabil, colegul meu prefera vorba „mata”, a cărei familiaritate, a cărei incontestabilă dulceață, coborâtă din Țara-de-Sus a Moldovei (Sadoveanu, *Împărăția apelor*: „ – Eu te-oi ruga pe mata, cucoane Mihăiță, [...] să bagi de samă la un obicei pe care-l am eu...”), este stopată și, până la urmă, înlăturată de vocativele severe *domnu’, domnule*, însoțitoare fidele ale lui *mata*. Creând în juru-i un coridor, gol de intimitate, care ținea la aceeași distanță pe dușmani și pe prieteni, I. Fischer dobândește iluzia că-și poate urmări, nestingherit, nobilele lui idealuri, străjuite de triumful duhului latin. Sau, poate, din alte pricini...

Condiția umană este tristă și... constrângătoare. Poate fi viața noastră încununată cu ceea ce Tucidide numea *ktēma eis aei*? Da, credea cu îndârjire I. Fischer. Fie ca urmașii să deslușească „unitatea” operei lui, risipită în strălucitoare crâmpie.

Deprins de împrejurări, I. Fischer nu se strecura, abil, printre greutateți. Niciodată nu a ocolit „Greul”, ci l-a înfruntat și l-a răpus. Simt o satisfacție amară încheind acest „threnos” cu versurile Celui-din-Lancrăm, dintr-un catren : „Ușor nu e nici cântecul. Zi/și noapte – nimic nu-i ușor pe pământ:/căci roua e sudoarea privighitorilor/ce s-au ostenit toată noaptea cântând”. Prelungirea amintirii acestui cântec, îngânat cu târăgănări fermecătoare, este pentru mine o datorie. Înlacrimată.

Universitatea de Vest
Timișoara